

Mastergradsoppgave

JUS 399

**KRAVENE TIL TILTALEBESLUTNINGEN
ETTER STRPL. § 252**

– særlig om kravet til konkretisering av det straffbare forholdet.

Kandidatnummer: 152782

Veileder: Gro Berge

Antall ord: 12591

01. 06.2001

INNHOLDSFORTEGNELSE

1. INNLEDNING

1. 1	OM TEMA	1
1. 2	FORMÅL MED TILTALEBESLUTNINGEN	1
1. 3	PROBLEMSTILLING	2
1. 4	DEN EUROPEISKE MENNESKERETTIGHETSKONVENSJON	2
1. 5	AVGRENSING AV OPPGAVEN	3
1. 6	VIDERE FREMSTILLING	3

2. GENERELT

2. 1	KORT OM KOMPETANSE TIL Å UTFERDIGE TILTALEBESLUTNING	4
2. 2	NÅR UTFERDIGES TILTALEBESLUTNING?	4
2. 3	UTFORMING AV TILTALEBESLUTNINGEN	5
2. 3. 1	Utforming av tiltalebeslutningen i forhold til å oppnå tilståelse fra tiltalte	5
2. 4	FREMMEDSPRÅKLIGE TILTALTE	6

3. STRPL. § 252 FØRSTE LEDD

3. 1	STRPL. § 252 FØRSTE LEDD NR.1 OG 2	7
3. 2	STRPL. § 252 FØRSTE LEDD NR. 3	7
3. 2. 1	Innledning	7
3. 2. 2	Generelt om gjengivelsen av straffebudet	8
3. 2. 3	Straffebudet utfylles av andre straffebud	9
3. 2. 3. 1	Forsøk	9
3. 2. 3. 2	Medvirkning	10
3. 2. 3. 3	Forskrift	10
3. 2. 3. 4	Straffebud som medfører at det straffbare forholdet får en mer alvorlig karakter	11
3. 2. 3. 4. 1	Grove forbrytelser	11
3. 2. 3. 4. 2	Skjerpene omstendigheter	12

4. STRPL. § 252 FØRSTE LEDD NR. 4

4.1	INNLEDNING	13
4. 2	HENSYN BAK KONKRETISERING	13
4. 2. 1	Individualisering	13
4. 2. 2	Domstolens kontroll med lovanvendelsen	13
4. 2. 3	Hensyn til tiltaltes forsvar	14
4. 2. 4	Hensyn til effektiv og praktikabel straffeforfølgning	15
4. 3	HVA SKAL KONKRETISERES ETTER STRPL 252 FØRSTE LEDD NR. 4?	15
4. 4	KRAVET TIL KONKRETISERING AV ENKELTSTÅENDE FORBRYTELSE	16

4. 4. 1	EMK	18
4. 4. 2	Oppsummering	19
4. 5	KRAVET TIL KONKRETISERING AV FORTSATT FORBRYTELSE	20
4. 5. 1	Innledning	20
4. 5. 2	Når foreligger en forsatt forbrytelse?	20
4. 5. 3	Nærmere om kravet til konkretisering av forsatt forbrytelse	21
4. 5. 4	Rettspraksis	21
4. 5. 4. 1	Tiltalen konkretiserer noen straffbare handlinger	21
4. 5. 4. 2	Tiltalen konkretisere ingen straffbare handlinger	23
4. 5. 4. 3	EMK og omstendighetene rundt tiltalen	24
4. 5. 4. 4	Oppsummering	26
4.6	Medvirkning	27

5. STRPL. § 252 ANDRE LEDD

5. 1	GENERELT	29
5. 2	NY STRPL. § 62 A	29

6. STRPL. § 252 TREDJE LEDD

7. AVSLUTNING

8. LITTERATURLISTE

1. Innledning

1.1 Om tema

Etter at en straffbar handling er anmeldt eller oppdaget av politiet kan saken få ulike utfall.¹ Finner påtalemyndigheten at vilkårene for straff foreligger og saken er av en viss alvorlighetsgrad, er det vanlig at tiltale utferdiges og straffesaken mot tiltalte innledes ved domstolene. Kravene til utformingen av tiltalebeslutningen er regulert i Lov om rettergangsmåten i straffesaker (Straffeprosessloven eller strpl.) 22 mai nr. 25 1981 § 252.^{2 3 4}

Etter at påtalemyndigheten har utferdiget tiltale sender den en kopi av tiltalebeslutningen sammen med bevisoppgaven til domstolen.⁵ De lar tiltalen forkynne for tiltalte⁶ og sender kopi av tiltalen sammen med bevisoppgaven til tiltaltes forsvarer sammen med sakens dokumenter.⁷ Tiltalebeslutningen fungerer dermed som en orientering og oversikt til både tiltalte og domstolen om hva som skal behandles under hovedforhandlingen, jf. blant annet strpl. § 289 første ledd første setning.

1.2 Formål med tiltalebeslutningen

I boken *Prosess* av den østerrikske forfatteren Frans Kafka møter vi en hovedperson ved navn Josef K. som en morgen blir arrestert uten at han får informasjon om hva han er anklaget for. I boken følger vi Josef K. i hans umulige kamp mot et forvirrende og byråkratisk rettssystem. Saken mot ham utvikler seg uten hans påvirkning og han er en tilskuer til sin egen rettssak, uten mulighet til å forsvare seg. En slik *Kafka-prosess* er en virkelighet i mange land i verden. I land som Kina eller Russland blir opposisjonelle fengslet, ikke bare uten lov og dom, men også uten noen informasjon om anklagene mot seg.

Tiltalebeslutningen skal sikre at tiltalte får informasjon om anklagene mot han. Kjennskap til anklagene og tilstrekkelig tid til å forberede et forsvar er en forutsetning for en rettfærdig og forsvarlig rettergang. Gjennom tiltalebeslutningen skal tiltalte få informasjon om det rettslige og faktiske grunnlaget for tiltalen, samt få annen informasjon som kan være til nytte ved forberedelsen

1 De ulike påtaleavgjørelsene omfatter henleggelse, påtaleunntatelse (strpl. §§ 69-70), at saken stilles i bero (strpl. § 250), overføring til barnevernet (strpl. § 71b) eller til konfliktrådet (strpl. § 71a), utferdigelse av forelegg (strpl. § 255), begjæring om tilståelsesdom (strpl. § 248), samt tiltale (strpl. § 252).

2 Bestemmelsen utfylles av Forskrift om ordningen av Påtalemyndigheten av 28. juni 1985 nr. 1679 (påtaleinstruksen eller pti.) kapittel 22.

3 Strpl. § 252 er en ny bestemmelse i Straffeprosessloven 1981, men viderefører stort sett tidligere rett under Straffeprosessloven av 1887 § 286, med noen språklige endringer og presiseringer.

4 Kravene til tiltalebeslutningens innhold tilsvarende i det vesentlige bestemmelsen i strpl. § 366 om hva hovedspørsmålet til lagretten skal inneholde.

5 Jf. strpl. § 262 første ledd.

6 Jf. strpl. § 263, jf. Lov om domstolene (domstolloven eller dl.) 13 aug. nr. 5, 1915 kapittel 9.

7 Jf. strpl. § 264 første ledd.

til hovedforhandlingen.

Tiltalebeslutningen fungerer også som en ytre ramme for hva som skal behandles under rettsaken, og er et uttrykk for anklageprinsippet, jf. strpl. 38 jf. § 63. Domstolene skal gjennom tiltalebeslutningen kunne kontrollere kompetansen til seg selv og påtalemyndigheten.^{8 9}

1.3 Problemstilling

Problemstillingen i oppgaven er hvilke krav som etter gjeldende rett stilles til tiltalebeslutningen i en norsk straffesak.

Utgangspunktet for oppgaven er en redegjørelse for kravene til tiltalebeslutningen etter strpl. § 252. Formålet er å redegjøre for hvordan tiltalen skal utformes, samt å klarlegge hvilken informasjon tiltalebeslutningen må inneholde, og hvor konkret denne informasjonen må være.

Hovedfokus i oppgaven er en undersøkelse av kravet til konkretisering av det faktiske grunnlaget for tiltalen som følger av strpl. § 252 første ledd nr. 4.

1.4 Den Europeiske Menneskerettighetskonvensjon

Den Europeiske Menneskerettighetskonvensjon (EMK) er gjort til norsk lov gjennom Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett 21. mai, nr. 30 1999 (menneskerettighetsloven eller mskrl.) § 2. Bestemmelsene i EMK går ved motstrid foran annen lovgivning, jf. mskrl. § 3. Norsk rett må derfor tolkes i samsvar med EMK og praksis fra Den Europeiske Menneskerettighets Domstolen (EMD).

Etter EMK artikkel 6 nr. 3 litra a har den som er «*charged with a criminal offence*» rett til å bli «*informed [...] in detail, of the nature and cause of the accusation against him*». I norsk rett er det tiltalebeslutningen som først og fremst fyller denne informasjonsfunksjonen.

Høyesterett har i flere dommer henvist til EMK ved vurderingen av kravene til tiltalebeslutningen.¹⁰ EMK og praksis fra EMD vil derfor bli drøftet underveis i oppgaven i den grad det er relevant.

8 Jf. Hans Christian Bjerke og Erik Keiserud, *Kommentar til Straffeprosessloven*, Bind I, 3. utgave (Oslo 2008) s. 914

9 Retten skal av eget tiltak undersøke at den som forfølger saken har påtalerett, jf. strpl. § 81.

10 Jf. blant annet Rt-1998-1416 s. 1418, Rt-2001-38 s. 42, Rt-2008-118 avsnitt 17.

1. 5 Avgrensning

Påtalemyndigheten har en viss adgang til å endre tiltalebeslutningen både før og etter hovedforhandlingen har startet, jf. strpl. §§ 253 og 254. Dette vil ikke bli drøftet nærmere.

Hvor bundet retten er til tiltalebeslutningen etter strpl. § 38, er en drøftelse som faller utenfor problemstillingen i denne oppgaven.

Reglene om forkynnelse og offentliggjøring av tiltalen skal heller ikke behandles.¹¹ Kravene til siktelsler og forelegg korresponderer med kravene til tiltalebeslutningen, men disse skal ikke gjennomgås i det videre.¹²

Konsekvensen av en mangelfull tiltalebeslutning skal heller ikke behandles.¹³

1. 6 Videre fremstilling

I del 2 vil jeg først generelt se på når det utferdiges tiltale, tiltalekompetanse, utforming og oversettelse av tiltalen. Så skal jeg redegjøre for kravene til innholdet av tiltalebeslutningen etter strpl. § 252 første ledd, jf. del 3. Her ser jeg først og fremst på kravene til tiltalebeslutningen etter § 252 første ledd nr. 3. Formålet er å klarlegge hvor presis påtalemyndigheten må være ved gjengivelsen av det rettslige grunnlaget for tiltalen, særlig når det aktuelle straffebudet utfylles av andre straffebud.

En sentral del av oppgaven er en redegjørelse for hvor konkret det straffbare forholdet etter gjeldende rett må beskrives i tiltalen, jf. strpl. § 252 første ledd nr. 4, og drøftelsen er skilt ut i et eget punkt i del 4. Formålet med analysen er å vurdere hvilken grad av konkretisering som kreves for å tilfredsstille lovens krav, EMKs krav, og de hensyn som kravene til konkretisering bygger på.

Deretter skal det knyttes det noen korte kommentarer til kravene til tiltalen etter § 252 andre og tredje ledd, i del 5 og 6, før det i del 7 gis det noen avsluttende kommentarer.

11 Jf. strpl. § 263 om forkynnelse, påtaleinstruksen § 22-7 om offentliggjøring og strpl. § 343 første ledd som regulerer konsekvensen av saksbehandlingsfeil.

12 Hvis siktede ikke vedtar forelegget, trer det istedenfor tiltalebeslutning, jf. strpl. § 268, jf. pit. § 20-8. Kravet til innholdet i forelegget følger av strpl. § 256. Siktelsler utferdiges ved begjæring om tilståelsesdom etter strpl. § 248, og i fengslingssaker, jf. pti. § 9-1. For siktelsens innhold se Magnus Matningsdal «Tilståelsesdom», *Jussens Venner* 2007 vol.42 s. 251-272, s. 253.

13 Jf. strpl. § 343 første ledd jf. andre ledd.

2. Generelt

2.1 Kort om kompetanse til å utferdige tiltalebeslutning

Etter strpl. § 252 første ledd må tiltalebeslutningen være «underskrevet» av kompetent påtalemyndighet. Kompetansen til å ta ut tiltale følger av strpl. §§ 64 - 67. Politiet¹⁴ avgjør spørsmålet om tiltale i saker om forseelser, forbrytelser som ikke kan medføre straff av fengsel i mer enn ett år (med visse unntak), samt endel alvorlige forbrytelser med en strafferamme over ett år, jf. strpl. § 67 andre ledd litra a, b og c.^{15 16}

Statsadvokatens tiltalekompetanse følger av strpl. § 66, og er negativt avgrenset til de saker som ikke ligger til politiet eller riksadvokaten. Etter pti. § 22 – 2 tredje ledd kan politiet i forbrytelsesaker hvor de ikke har påtalekompetanse, men mener det er grunn til å reise tiltale, forelegge en siktelse for statsadvokaten, som tar den endelige avgjørelsen av hvorvidt det skal tas ut tiltale. Dette er naturlig siden det er påtalemyndigheten i politiet som etterforsker sakene, og som vanligvis har størst innsikt i hvorvidt det bør utferdiges en tiltale. En tilsvarende mulighet følger av pti. § 22-4 for forbrytelser hvor Kongen eller riksadvokaten er påtaleberettiget.¹⁷

Riksadvokaten har kompetanse til å ta ut tiltale i forbrytelser som kan straffes med fengsel i 21 år, mot bestemte straffebestemmelser av alvorlig karakter,¹⁸ og forbrytelser i trykt skrift eller i kringkastingssending, jf. strpl. § 65. Kongen har etter strpl. § 64 tiltalekompetanse når det gjelder spørsmål om embedsmenn eller andre tjenestemenn tilsatt av Kongen har utført straffbare handlinger i tjenesten.

2.2 Når utferdiges tiltalebeslutning?

Grunnlaget for tiltalen er det etterforskningsmateriale som foreligger i saken, jf. strpl. § 226 første ledd litra a. Etter strpl. § 249 skal spørsmålet om tiltale «avgjøres så snart saken er tilstrekkelig forberedt til det». Riksadvokaten har gitt instruks om at tiltale skal utferdiges når påtalemyndigheten er overbevist om tiltaltes straffeskyld, og at straffeskylden kan bevises i retten.¹⁹ Tiltalebeslutningen utferdiges dermed når påtalemyndigheten mener tiltaltes handlinger i det bestemte tilfellet oppfyller vilkårene for straff, og er et uttrykk for at den ønsker å få ham dømt for de straffbare handlingene.

14 «Politiet» må her leses som de tjenestemenn innenfor politiet som tilhører påtalemyndigheten, jf. strpl. § 55.

15 Ved lovendring 19. desember 2003 nr. 125 ble reglene om politiets påtalekompetanse flyttet fra påtaleinstruksen til straffeprosessloven; et av formålene var at alle reglene om påtale skulle gå direkte frem av straffeprosessloven.

16 Se likevel pti. § 22-2 første ledd hvor politiet må forelegge saken for statsadvokaten når saken har «særlig stor allmenn interesse eller når det er bestemt av overordnet myndighet», eller hvis forholdet gjelder overtredelse av strl. §§ 326, 327 eller 330, jf. pti. § 22-2 første ledd andre setning.

17 Det må fremgå av tiltalebeslutningen om den er utferdiget etter beslutning av overordnet påtalemyndighet, jf. pti. § 22-1 fjerde ledd.

18 Jf. Straffelovens kapittel 8, 9 eller 10 eller §§ 135, 140, 142 og 144.

19 Jf. Prop. 141 L (2009-2010) avsnitt 7.2.1.2

2.3 Utforming av tiltalebeslutningen

Under Straffeloven av 1887 ble tiltalebeslutningen skrevet i en sammenhengende setning. Straffeprosessloven av 1981 medførte her en endring av praksis på bakgrunn av uttalelser i forarbeidene. Justisdepartementet mente at «det ikke er nødvendig - slik det stort sett har vært forholdt i praksis - at tiltalebeslutning[en] ... komprimeres under ett punktum (i en hovedsetning og opptil flere bisetninger), som omfatter både det rettslige og det faktiske grunnlag for tiltalen... En slik form kan nok tvinge påtalemyndigheten til en presis framstilling som konsentreres om det strengt relevante, men den fører ofte til at tiltalebeslutningen ... blir tungt tilgjengelig. ...». ²⁰

I tråd med denne uttalelsen utformes nå tiltalebeslutningen i to hoveddeler. Først gjengis det rettslige grunnlaget i henhold til strpl. § 252 første ledd nr. 3, så det faktiske grunnlaget for tiltalen etter nr. 4 i et eget avsnitt, vanligvis med overskrift «Grunnlag:» eller «Grunnlaget for tiltalen er...». Dette er en hensiktsmessig løsning – ordlyden i tiltalen ligger nærmere en naturlig språkbruk, er mer oversiktlig og det er enklere for tiltalte å forstå innholdet. ²¹ Hvor mye oppdeling som må foretas beror på sakens faktum, i omfattende saker med et komplisert faktum kan det være nødvendig å ytterligere dele opp gjengivelsen av loven og beskrivelsen av det faktiske forholdet, for å sikre at tiltalen blir forståelig for tiltalte. ²²

Hvis det er flere tiltalepunkter angis disse i ulike tiltalepunkter. Det er etablert praksis å angi de ulike tiltalepunktene etter alvorlighetsgrad, slik at hvis vedkommende er tiltalt for både forsettlig drap etter strl. § 233 og heleri etter § 317, er det naturlig at det første tiltalepunktet gjelder tiltalen for strl. § 233. Hvis påtalemyndigheten er i tvil om hva tiltalte har gjort seg skyldig i kan de også utforme subsidiære tiltaleposter. Dette er spesielt aktuelt blant annet i forhold til tyveri, jf. strl. § 257 og underslag jf. strl. § 255. Disse forholdene blir regnet som ulike straffbare forhold etter strpl. § 38, slik at retten er avskåret fra å pådømme for underslag hvis tiltalen kun gjelder tyveri, jf. strpl. § 38 andre ledd jf. første ledd.

2.3.1 Utforming av tiltalen i forhold til å oppnå tilståelse fra tiltalte

Etter strpl. § 248 kan påtalemyndigheten oversende en sak til tingretten med begjæring om tilståelsesdom. Denne prosessformen krever mindre ressurser, går raskere og er mer uformell. Dermed kan tilståelsesdom være gunstig både for tiltalte og påtalemyndighet. Imidlertid forutsetter en slik løsning «siktetes samtykke». ²³ En kan da stå ovenfor den situasjon at siktede ønsker å forhandle med påtalemyndigheten om innholdet i siktelsen før han samtykker til tilståelsesdom. En lignende situasjon kan oppstå hvor det ikke er tale om tilståelsesdom, men hvor tiltaltes forhandlingskort er at han sier seg villig til å tilstå deler av tiltalen, mot at påtalemyndigheten nedsubsumerer andre forhold, frafaller tiltalepunkt eller endrer straffepåstand, til tross for at det er

²⁰ Jf. Ot.prp. nr. 35 (1978-1979) s. 195-196.

²¹ Jf. Johs. Andenæs «Tiltalebeslutning, forelegg og spørsmålsstilling etter den nye straffeprosesslov», *Lov og Rett* 1986, s. 408, s. 412.

²² Jf. Johs. Andenæs, *Norsk Straffeprosess*, 4. utgave (Oslo 2009) s. 352.

²³ Det utferdiges siktelse, ikke tiltalebeslutning ved begjæring om tilståelsesdom, jf. strpl. § 248 første ledd.

bevismessing grunnlag for den opprinnelige tiltalen.²⁴ Fordelene for påtalemyndigheten er blant annet at saken da går raskere og krever mindre ressurser.

I amerikansk rett er slike forhandlinger mellom tiltalte og påtalemyndighet om tiltalens innhold et etablert system kalt *plea bargaining*.²⁵ I det praktiske liv blir slike forhandlingstaktikker sannsynligvis også i Norge brukt for å få en siktet eller tiltalt til å samarbeide.²⁶ Bjerke/Keiserud uttaler at «det også i Norge [forekommer] samtaler eller forhandlinger mellom påtalemyndigheten og forsvareren om skyld og straffespørsmål, f.eks. i forbindelse med spørsmål om å vedta forelegg, jf. Rt-1995-1922, om pådømmelse i forhørsrett eller om omfanget av tiltalebeslutning».²⁷

I norsk rett setter blant annet løfteforbudet i strpl. § 92 begrensninger i adgangen til slike forhandlinger mellom tiltalte og påtalemyndighet.²⁸ Det er ikke adgang til *plea bargaining* i norsk rett,²⁹ og tiltalebeslutningens utforming og innhold må baseres på en vurdering av bevisene i saken, ikke forhandlinger med tiltalte, jf. avsnitt 2. 2.

2. 4 Fremmedspråklige tiltalte

Den tiltalte kan være en person med et annet morsmål enn norsk, og da oppstår spørsmålet om hvordan en skal sikre at han forstår anklagene som er rettet mot han i tiltalebeslutningen.

Straffeprosessloven av 1981 inneholder ikke regler om rett til oversettelse av tiltalen. I påtaleinstruksen finnes det derimot regler om adgangen til å få oversatt straffesaksdokumenter fra norsk til et minoritetsspråk. Etter pti. § 22-5 skal tiltalebeslutningen oversettes etter reglene i pti. § 2-8 om tiltalte ikke forstår norsk. Det følger av pti. § 2-8 første ledd andre setning at tiltalen skriftlig skal oversettes til et språk vedkommende forstår, med mindre det «*anses ubetenkelig*» at innholdet i tiltalen blir muntlig oversatt. Ordlyden «*ubetenkelig*» setter en høy terskel for at oversettelse ikke skal skje – det må være åpenbart at tiltalte forstår anklagene uten skriftlig oversettelse.³⁰

Informasjon om anklagene er en sentral rettsikkerhet for tiltalte, og viktig for tiltaltes forsvar og kontradiksjon under hovedforhandlingen – det taler med tyngde for at tiltalen alltid bør oversettes skriftlig til et språk tiltalte forstår.

24 Endring av straffepåstand er ikke like praktisk siden retten ikke er bundet av påtalemyndighetens straffepåstand, jf § 38 andre ledd andre setning.

25 Jf. Gert Johan Kjelby, «Forhandlinger og avtaler mellom påtalemyndigheten og siktede – straffeprosessuelle forlik?» *Kritisk Juss*, Oslo 1996 s. 227-249.

26 Jf. Samme sted.

27 Jf. Bjerke og Keiserud, s. 244.

28 Jf. Andenæs, *Norsk Straffeprosess*, s. 437.

29 Jf. Kjelby, s. 227-249.

30 Det er etter EMK art. 6 nr. 3 litra a et krav til at tiltalte blir «*informed*» om anklagene på et språk han forstår.

Ordlyden setter ikke et absolutt krav til skriftlig oversettelse av tiltalen, men det kan etter omstendighetene være en saksbehandlingfeil at det ikke blir gjort, se blant annet EMDs dom 19. desember 1989 *Kamasinski mot Østerrike*.

3. Kravene til tiltalebeslutningen etter strpl. § 252 første ledd

3.1 Strpl. § 252 første ledd nr. 1 og 2

Etter strpl. § 252 første ledd nr. 1 skal tiltalebeslutningen inneholde en «*betegnelse av domstolen*». Hvilken domstol saken skal gå for følger av reglene om domstolenes saklige og stedlige virkekrets i kapittel 2 og 3 i straffeprosessloven.

Tiltalebeslutningen skal etter § 252 første ledd nr. 2 inneholde «*tiltaltes navn og bopel*». Etter påtaleinstruksen § 22-1 skal også tiltaltes fødselsnummer angis i tiltalebeslutningen.

3.2 Strpl. § 252 første ledd nr. 3

3.2.1 Innledning

Etter strpl. § 252 første ledd nr. 3 skal tiltalebeslutningen gi «*opplysning om hvilket straffebud som påstås anvendt, med gjengivelse av innholdet så langt det er av betydning i saken*».

Spørsmålet er hvor konkret påtalemyndigheten må være ved gjengivelsen av innholdet av straffebudet. Jeg tar utgangspunkt i hvordan straffebudet er gjengitt i praksis.

Strpl. § 252 første ledd nr. 3 skal sikre at tiltalte kjenner til det rettslige grunnlaget for tiltalen. Tiltalte skal kunne identifisere hvilket straffebud han er tiltalt for og vilkårene for domfellelse, slik at han forstår hva han er tiltalt for.³¹ Gjengivelsen av innholdet i det aktuelle straffebudet må sees i sammenheng med den beskrivelse av det faktiske grunnlaget for tiltalen som strpl. § 252 første ledd nr. 4 krever - tiltalte skal kunne sammenligne det rettslige og faktiske grunnlaget for tiltalen og avgjøre hvordan forsvaret mot anklagene skal utformes.³²

Videre fungerer angivelsen av straffebudet også som en orientering til domstolen om hvilke straffebud som skal behandles i saken.³³

31 Jf. Andenæs, *Norsk Straffeprosess*, s. 346.

32 Jf. Samme sted.

33 Jf. blant annet Rt-1984-1388, hvor retten fremhever at hele hjemmelskjeden må angis i tiltalen av hensyn til domstolens kontroll med lovanvendelsen til påtalemyndigheten.

3. 2. 2 Generelt om gjengivelsen av innholdet i straffebudet

I praksis gis det først en henvisning til hvilket straffebud som påstås anvendt som overskrift, det vil si hvilket ledd og eventuelt hvilket straffalternativ som er aktuelt, for eksempel «Straffeloven³⁴ § 229 første straffalternativ», eller «Straffeloven § 201 første ledd litra a».

Ordlyden «*gjengivelse av innholdet så langt det er av betydning i saken*» gjør det klart at det er kun de relevante vilkårene for straff som skal gjengis i tiltalebeslutningen. I praksis gjengis ofte straffebudet ordrett i tiltalen, men hensynet til tiltalte kan tale for at straffebud som er vanskelig tilgjengelige og har et gammelmodig språk bør omformuleres og gjengis i egne ord for at innholdet og de relevante vilkårene er forståelig for tiltalte.

Etter forarbeidene er reservasjonen «*så langt det er av betydning i saken*» tatt inn «som en påminnelse om at deler av straffebudet som ikke er aktuelle i den foreliggende sak, bør utelates; det er ikke sjelden å se at meget overflødig tas med i tiltalebeslutningen». ³⁵ Forarbeidene fremhever dermed at gjengivelsen av straffebudet skal være kort og presis. Hensynet til tiltalte taler også for dette, stor grad av presisjon og mange detaljer kan virke mot sin hensikt og forvirre tiltalte.

Ordlydens reservasjon om relevans for saken får spesielt betydning når straffebudet rammer flere alternative gjerningsmetoder, for eksempel strl. § 162. Hvis påtalemyndigheten er usikker på hvilket alternativ som er riktig, må alle de aktuelle alternativene gjengis. Mener påtalemyndigheten at tiltalte har gjort seg skyldig i flere av disse skal de angis i ulike tiltalepunkter slik at tiltalte får et klart bilde av omfanget av anklagene.

Hvis to straffebud skal anvendes i idealkonkurrens må begge hjemlene angis, for eksempel ved tiltalte for strl. § 228 og strl. § 350 andre ledd. ³⁶

Tiltalte vil som regel være representert med en forsvarer ³⁷ som har en god forståelse av innholdet i straffebudet. Det er imidlertid fremhevet i rettspraksis at til tross for forsvarerens kjennskap til straffebudene og deres innhold, skal disse av hensyn til tiltalte også fremgå av tiltalen, jf. Rt-1984-388.

34 Jf. Almindelig borgerlig Straffelov (Straffeloven) 22 mai nr. 10 1902.

35 Jf. NUT- 1969: 3 s. 282

36 Jf. Andenæs, *Norsk Straffeprosess*, s. 347.

37 Jf. reglene om oppnevning av offentlig forsvarer i strpl. §§ 96 første ledd, 97, 98, 99 og § 100 andre ledd.

3. 2. 3 Straffebudet utfylles av andre bestemmelser

Spørsmålet er hvor konkret gjengivelsen av det rettslige grunnlaget for tiltalen må være når straffebudet utfylles av andre bestemmelser.

Det er ikke etter ordlyden i strpl. § 252 første ledd nr. 4 klart hvor mye som må gjengis av innholdet i straffebud som utfyller den påberopte straffebestemmelsen. Det må imidlertid også her avgrenses mot informasjon som ikke er «*av betydning i saken*». Hensynet til tiltaltes forsvar er avgjørende for hvilken grad av presisjon som kreves ved gjengivelsen av innholdet – han må kunne forstå hovedinnholdet i de rettslige grunnlaget for anklagene mot seg.

Det er i praksis vanlig å utelate legale definisjoner som for eksempel «*offentlig sted*», og «*skade*», jf. strl. §§ 7 og 9.³⁸ Det er heller ikke naturlig for eksempel ved tiltale for dokumentfalsk etter strl. § 179 å redegjøre for hva loven forstår med et *dokument*.³⁹

I det videre skal jeg se nærmere på hvor presis gjengivelsen av det rettslige grunnlaget for tiltalen bør være ved forsøk, medvirkning, når straffebestemmelsen følger av forskrifter, og straffebud som medfører at det straffbare forholdet for en mer alvorlig karakter.

3. 2. 3. 1 Forsøk

Etter Straffeprosessloven av 1887 var det vanlig å gjengi definisjonen av forsøk i strl. § 49 i tiltalebeslutningen.⁴⁰

Forarbeidene til Straffeprosessloven av 1981 uttaler at ordlyden «*straffebud*» i § 252 først ledd nr. 3 ga bedre holdepunkter for å ikke gjengi forsøksdefinisjonen, enn den eldre ordlyden som talte om «*de i Loven beskrevne Kjendemærker*». Ønsket om å komme bort fra denne praksisen begrunnes i hensynet til tiltalte – gjengivelsen av forsøksdefinisjonen bidro ikke til at tiltalte fikk en bedre forståelse av det rettslige grunnlaget for tiltalen.⁴¹

Nå nøyer påtalemyndigheten seg vanligvis med å si at vedkommende er tiltalt «For å ha forsøkt å...», sammen med en henvisning til § 49 i overskriften til avsnittet.^{42 43 44} Det kan argumenteres for at det nå vil være enklere å presist gjengi forsøksdefinisjonen siden tiltalen ikke lenger utformes i en

38 Jf. Andenæs «Tiltalebeslutning, forelegg og spørsmålsstilling etter den nye straffeprosesslov», s. 412.

39 Jf. Andenæs *Norsk Straffeprosess*, s. 347.

40 Se blant annet Rt-1939-890, som direkte gjelder spørsmål til lagretten.

41 NUT-1969 3 s. 282

42 Se blant annet LH- 2010-690 (Hålogaland) og RG-2005-551.

43 Jf. Andenæs, *Norsk Straffeprosess*, s. 347.

44 Se imidlertid Andenæs, «Tiltalebeslutning, forelegg og spørsmålsstilling etter den nye straffeprosesslov», s. 408 og Bjerke og Keiserud, s. 914.

sammenhengende setning.⁴⁵ Dette kan spesielt være aktuelt når det er klart at grensedragningen straffefri forberedelse og forsøk vil stå sentralt under hovedforhandlingen.

3. 2. 3. 2 Medvirkning

Når det er aktuelt med pådømmelse for medvirkning må dette fremgå av tiltalebeslutningen. Imidlertid er det i praksis ikke stilt strenge krav til hvordan det fremgår fra det rettslige grunnlaget at det er snakk om medvirkningsansvar.

Vanligvis tas det med en henvisning til hjemmelen for medvirkning når denne følger av loven, for eksempel strl. § 162 siste ledd, eller bare en henvisning til *medvirkning* når bestemmelsen ikke direkte hjemler medvirkning. Det kreves ikke at vilkårene for medvirkning fremgår av tiltalens gjengivelse av straffebudet, jf. Rt-1988-676.⁴⁶ En slik løsning virker naturlig siden definisjonen av medvirkning kan være vanskelig for ikke-jurister å skjønne, og vanskelig å formidle presist i en kort tiltalebeslutning.

3. 2. 3. 3 Forskrift

Når overtredelsen av den straffbare handling er regulert av forskrifter gitt med hjemmel i lov, er spørsmålet om det må henvises til forskriftene som påstås overtrådt, og om innholdet i forskriftene må gjengis i tiltalen.

Svaret gis i Rt-1984-1388 hvor retten slår fast at «[n]år en tiltalebeslutning gjelder overtredelse av forskrifter gitt av offentlig myndighet, skal foruten selve straffebestemmelsen også de forskrifter som menes å være overtrådt, og den lov som er hjemmel for forskriftene, angis». Høyesterett opphevet lagmannsrettsdommen på grunn av saksbehandlingsfeil fordi tiltalebeslutningen ikke inneholdt en gjengivelse av de forskrifter som ble påstått overtrådt.

Hensynet til tiltalte taler for at han selv må kunne lese ut av tiltalebeslutningen hvilke bestemmelser påtalemyndigheten mener han har overtrådt. Det er ikke tilstrekkelig at forsvareren hans hadde kjennskap til de aktuelle forskriftene.

Dermed er det klart at hele hjemmelskjeden i forhold til overtredelse av forskrifter må angis, samt at innholdet i forskriftene må tas med i gjengivelsen av det rettslige grunnlaget for tiltalen.

45 Jf. også Andenæs, «Tiltalebeslutning, forelegg og spørsmålsstilling etter den nye straffeprosesslov», s. 412.

46 Jf. også Magnus Matningsdal «Medvirkning til straffbare handlinger», *Jussens Venner* 2008 s. 357-384, s. 383.

3. 2. 3. 4 Straffebud som medfører at det straffbare forholdet får en mer alvorlig karakter

Situasjonen kan være at den straffbare handlingen er utøvd på en spesielt grov eller krenkende måte. Det vil da være aktuelt å anvende tilleggsbestemmelser som medfører at forholdet strafferettslig får en mer alvorlig karakter, og en forhøyet strafferamme. Spørsmålet er hvordan dette bør gjengis i tiltalen.

3. 2. 3. 4. 1 Grove forbrytelser

Når det er spørsmål om tiltale for tyveri, underslag eller ran, vil det ofte oppstå spørsmål om bestemmelsene som rammer grovt tyveri, -underslag, eller -ran skal anvendes i tillegg. Hvorvidt disse tilleggsbestemmelsene skal anvendes beror på en nærmere helhetsvurdering av momenter angitt i straffebudene. I det videre tas det utgangspunktet i bestemmelsen om grovt tyveri. Spørsmålet er hvordan det i tiltalen skal gis uttrykk for at det aktuelt med pådømmelse for grovt tyveri etter strl. § 258.

Tidligere praksis under Straffeprosessloven av 1887 innebar at definisjonen på grovt tyveri ble gjengitt helt eller delvis i tiltalebeslutningen.⁴⁷ Hensynet til tiltaltes forsvar kan tale for at denne praksis opprettholdes – da får tiltalte et fullstendig bilde av anklagene mot seg.

Ordlyden i strpl. § 252 første ledd nr. 3 «*så langt det er av betydning*» kan tale for at ikke alle momenter beskrevet i strl. § 258 bør gjengis. Forarbeidene har også understreket viktigheten av at tiltalebeslutningen ikke er så detaljert at den virker mot sin hensikt og forvirrer tiltalte.⁴⁸

En løsning kan være å bare gjengi de momentene som er relevante i saken, for eksempel at tyveriet var forøvd ved «*innbrudd*» (strl. § 147, første ledd), eller fra «*person på offentlig sted*», jf. strl. § 258 annet ledd. Andenæs mener at en slik løsning er misvisende siden vurderingen av om tyveriet er grovt beror på en helhetsvurdering, hvor momentene i lovteksten bare er av veiledende art. Han mener derfor at den tidligere praksis bør opprettholdes, slik at bør gjengis strl. § 258 i sin helhet.⁴⁹

Imidlertid er den første løsningen valgt i praksis, se blant annet LA- 2009-175978 (Agder lagmannsrett) tiltalens punkt III. Ved gjengivelsen kun av det moment som eventuelt vil bli påberopt får tiltalte orientering om hvorfor påtalemyndigheten anser tyveriet som grovt, og får anledning til å forberede et forsvar. Løsningen kan også være gunstig for tiltalte fordi tiltalen blir kortere og enklere å relatere seg til.

47 Jf Bjerke og Keiserud, s. 915.

48 Jf. NUT-1969: 3 s. 282

49 Jf. Andenæs, *Norsk Straffeprosess*, s.352.

3. 2. 3. 4. 2 Skjerpene omstendigheter

Spørsmålet er hvor konkret tiltalebeslutningen bør utformes når påtalemyndigheten mener det foreligger skjerpene omstendigheter i saken og ønsker å anvende strl. § 232 i tillegg til strl. §§ 228, 229, eller 231. Strl. § 232 nevner spesielle og generelle omstendigheter ved forbrytelsen som medfører at forbrytelsen får en alvorligere karakter, og en skjerpelse i strafferammen.

Oppbygningen av strl. § 232 korresponderer med bestemmelsen om grovt tyveri etter strl. § 258 ved at det er angitt momenter som kan tilsi en høyere strafferamme. Sammenhengen i loven taler derfor for at det bør være samme løsning for gjengivelsen av innholdet i straffebudet etter strl. § 232, som etter strl. § 258. Hvis vedkommende er tiltalt for overtredelse av strl. § 229, jf § 232 opplyser tiltalen i praksis om at vedkommende er tiltalt «for under andre særdeles skjerpene omstendigheter å ha skadet en annen på legemet, *idet det legges vekt på at handlingen er begått av flere i fellesskap og/eller har karakter av mishandling*» (min utheving).⁵⁰

50 Jf. LA-2010-110127 (Agder Lagmannsrett)

4. Strl. § 252 første ledd nr. 4

4.1 Innledning

Etter strpl. § 252 første ledd nr. 4 må tiltalebeslutningen inneholde en «*kort, men så vidt mulig nøyaktig beskrivelse av det forhold tiltalen gjelder, med opplysning om tid og sted*».

Ordlyden krever altså at påtalemyndigheten konkretiserer de forhold som begrunner at vedkommende er tiltalt for brudd på et straffebud.

Hovedspørsmålet i det videre er hvilken konkretisering av det straffbare forhold som kreves etter gjeldende rett.

Ved den nærmere vurderingen av hvilke forhold som må konkretiseres, og hvilken grad av konkretisering som kreves, er hensynene bak kravet om konkretisering sentrale. Disse hensynene skal derfor gjennomgås først, før jeg går videre til å redegjøre for hvilke forhold som må konkretiseres i tiltalen, og hvilken grad av konkretisering som kreves. Til slutt ser jeg også kort på hvordan tiltalen konkretiseres når det er snakk om medvirkning.

4.2 Hensyn bak konkretisering av det straffbare forholdet

I NOU 2003:15 oppsummerer Justisdepartementet de sentrale hensyn som begrunner reglene om konkretisering av tiltalebeslutningen.⁵¹

4.2.1 Individualisering

Konkretisering for det første skal sørge for at det straffbare forholdet blir individualisert. Det straffbare forholdet må beskrives tilstrekkelig presist til at det kan skilles fra andre forhold – ingen kan settes under tiltale for tyveri eller underslag i sin alminnelighet, se Rt-1967-381. Det må beskrives hvordan, når og hvor den straffbare handlingen fant sted.

Retten er bundet til den ramme tiltalebeslutningen setter for saken, jf. strpl. § 38, slik at individualiseringen i tiltalen i utgangpunktet binder domstolen. Det er det forhold som er individualisert i tiltalen som blir rettskraftig avgjort, og forholdet kan ikke gjøres til gjenstand for en ny straffesak, jf. strpl. § 51.

51 Jf. NOU 2003: 15 avsnitt 5.5.4.3

4. 2. 2 Domstolenes mulighet til kontrollere lovanvendelsen

Det faktiske grunnlaget for tiltalen må også konkretiseres slik at domstolen har mulighet til å vurdere påtalemyndighetens rettsanvendelse, jf. blant annet Rt-2001-38 s. 41. Retten er likevel ikke bundet av påtalemyndighetens rettsoppfatning, jf. § 38 andre ledd.⁵² Men konkretiseringen av det straffbare forholdet får betydning blant annet i forhold til strpl. § 286 om rettens adgang til å avsi frifinnelsesdom fordi det forhold som er beskrevet i tiltalen ikke er straffbart. Det er her beskrivelsen av faktum i tiltalen som er grunnlaget for rettens vurdering.

4. 2. 3 Tiltaltes forsvar

Tiltalebeslutningen skal til slutt tilrettelegge for tiltaltes forsvar, jf. blant annet Rt-2001-38, hvor førstvoterende uttalte at «jeg [mener] at det sentrale rettsikkerhetshensyn [i forhold til utformingen av tiltalebeslutningen] må være at den tiltalte skal få anledning til forberede sitt forsvar». Dette kommer også til uttrykk etter EMK art. 6 nr. 3, se også EMDs avgjørelse i *Mattocchia mot Italia*.⁵³

Kravene til tiltalebeslutningen bidrar til å sikre tiltaltes rettsikkerhet på ulike måter.⁵⁴ For det første skal kravet til konkretisering hindre at tiltalte blir overrumplet av påtalemyndighetens anklager under hovedforhandlingen – han må i størst mulig grad kjenne til anklagene og bakgrunnen for anklagene mot han før hovedforhandlingen starter.⁵⁵

For det andre skal tiltalen gi tiltalte mulighet til å forberede sitt forsvar.⁵⁶ Gjennom blant annet tiltalen⁵⁷ blir tiltalte presentert for anklagene mot han. Det er viktig for tiltalte å få nøyaktig og presis informasjon om anklagene mot ham, slik at han kan forsvare seg mot dem.

For det tredje skal kravet til konkretisering hindre at personer utsettes for tiltaler på sviktende grunnlag. Når det stilles kvalifikasjonskrav til hvor konkret tiltalen må utformes bidrar dette til å kvalitetssikre politiets arbeid. Kravet til konkretisering fungerer som en prøving av etterforskningsmateriale - foreligger det tilstrekkelig informasjon til å ta det straffbare forholdet inn for retten, bør det etterforskes ytterligere eller bør det treffes en annen påtaleavgjørelse.

52 Jf. Thomas Frøberg «Identitetsspørsmål i strafferetten og straffeprosessen», *Tidsskrift for rettsvitenskap* 2008, s. 466-506, s. 482.

53 Jf. EMDs dom 27. juli 2000, *Mattocchia mot Italia*, avsnitt 60.

54 Jf. Rt-2001-38, og Frøberg s. 482.

55 Jf. Andenæs, *Norsk straffeprosess*, s. 311.

56 Jf. Frøberg s. 482

57 Også dokumentinnsyn på etterforskningsstadiet etter § 242, samt bevisoppgaven og sakens dokumenter som blir oversendt sammen med tiltalen bidrar til at tiltalte får innsikt i anklagene og bakgrunnen for disse, jf. § 264 første ledd første setning.

4. 2. 4 Hensyn til effektiv og praktikabel straffeforfølging

De øvrige hensyn taler for en grundig konkretisering av anklagene i tiltalen. Likevel så er det også en rettsikkerhetsgaranti for tiltalte å få en hurtig og effektiv avgjørelse av anklagene mot seg.⁵⁸ Det er også viktig at rettergangen er praktisk gjennomførbar.

Strengt krav til konkretiseringen av det straffbare forholdet i tiltalen vil medføre strenge krav til etterforskningen. Det vil ta lengre tid før saken kommer for retten, og blir pådømt. Hensynet til sakens effektive fremdrift fungerer som en begrensning for hvor høyt presisjonsnivå som kreves ut i fra hensynet til tiltaltes rettsikkerhet. Hvis kravene til konkretiseringen av tiltalebeslutningen stilles svært høyt kan det også medføre at domstolen må bruke mye tid- og ressurser for å få overblikk over sakens faktum, og dermed gjøre rettens arbeid vanskeligere.⁵⁹ Kravene til konkretisering skal ivareta tiltaltes rettsikkerhet, men det er viktig at kravene ikke er et hinder for at straffbare forhold blir pådømt. Lovens ordlyd tar også hensyn til dette når den bare kraver en «*så vidt mulig beskrivelse*» av det forhold tiltalen gjelder.

Dermed vil en avveining mellom hensynet til praktikabel og effektiv straffeforfølging og hensynet til tiltaltes rettsikkerhet stå sentralt ved vurderingen av hvor konkret det straffbare forholdet må beskrives i tiltalen. Dette fremheves også i rettspraksis, i Rt-2001-38 uttalte førstvoterende at «hensynet til praktikabel straffeforfølging må avveies mot hensynet til rettssikkerhet for tiltalte» ved vurderingen av hvilken grad av konkretisering som er nødvendig.

4. 3 Hva skal konkretiseres etter strpl. § 252 første ledd nr. 4?

Ordlyden «*det forhold tiltalen gjelder*» omfatter etter en naturlig språklig forståelse de handlinger som oppfyller vilkårene for straffeansvar etter straffebudet, og som begrunner at vedkommende er satt under tiltale. Ved den videre vurderingen av hvilken informasjon som konkretiseres i beskrivelsen av det straffbare forholdet er hensynet til tiltaltes forsvar sentralt – tiltalte må gjennom tiltalen få informasjon som er sentral ved forberedelsen av sitt forsvar mot anklagene.

Et eksempel på beskrivelse av det straffbare forholdet finner vi i en lagmannsrettsdom fra 2001. Vedkommende var tiltalt for overtredelse av strl. § 257 jf. § 258, og det faktiske grunnlaget for tiltalen var beskrevet slik:

«I tiden fra 25. januar 1996 til 5. mars 1996 i Oslo, i egenskap av styremedlem og daglig leder i firmaet X A/S, tilegnet han seg og forbrukte til egne formål i alt kr 8.044.516,55 som var feilutbetalt til selskapet fra Stavanger Energi A/S».⁶⁰

58 Jf. også EMK art. 6 nr. 3 litra a som gir tiltalte krav på en avgjørelse av anklagene «*within a reasonable time [...]*».

59 Jf. Frøberg s. 482.

60 LB-2001-3455 (Borgarting)

I denne tiltalen ser vi at det er foretatt en beskrivelse som dekker det objektive gjerningsinnholdet i strl. § 255. Bestemmelsen rammer den som «*tilegner seg [penger] som han besitter, men som helt eller delvis tilhører en annen*». Det er tilstrekkelig at beskrivelsen av det faktiske forholdet dekker det objektive gjerningsinnholdet i straffebudet, hvorvidt tiltalte har utvist forsett skal det tas stilling til under hovedforhandlingen.⁶¹

Noen straffebud har imidlertid subjektive overskudd i lovteksten, eller avviker fra hovedregelen om forsett i strl. § 40 første ledd. For disse bestemmelsene er det etablert praksis å angi skyldformen, for eksempel at overtredelsen har skjedd i «*vinnings hensikt*»⁶², eller at vedkommende har handlet «*uaktsomt*».⁶³ Dette illustreres i den gjengitte lagmannsrettsdommen fra 2001 hvor det i gjerningsbeskrivelsen er angitt at tiltalte «*tilegnet [seg]*» pengene, jf. strl. § 255 første ledd.

Ved tiltale for legemskrenkelser⁶⁴ bør det fremgå fra beskrivelsen hvilken konsekvens den straffbare handlingen har, for eksempel hvilke skader fornærmede fikk eller om han senere døde. Dette fremgår ikke direkte fra loven, men blir vanligvis gjort i praksis. Konsekvensene av handlingen er sentrale fordi skyldkravet skal vurderes opp mot alle ledd i tiltaltes handlinger under hovedforhandlingen. Det kan bli aktuelt å anvende et strengere eller et mildere straffebud alt ettersom hvilken skyld tiltalte har utvist med tanke på følgene av handlingen, jf. strpl. § 38 annet ledd jf. første ledd og strpl. § 254.

Hvis vedkommende er tiltalt for forsøk, jf. strl. § 49 første ledd, er det klart at dette må fremgå av beskrivelsen av det straffbare forholdet. Det blir i praksis også angitt hvorfor tiltalte ikke fullbyrdet forbrytelsen, for eksempel fordi politiet kom til stedet, eller fordi tiltalte ble avbrutt av utenforstående. Dette kan ha betydning for tiltaltes forsvar.

Når det kommer til grove forbrytelser, for eksempel strl. §§ 258, 256 osv., blir det vanligvis beskrevet hvordan forholdet oppfyller ett eller flere av momentene ved vurderingen. I lagmannsrettsdommen fra 2001 er det angitt at vedkommende «i egenskap av styremedlem og daglig leder» tilegnet seg penger, slik at det er klart at det er momentet «*brudd på særlig tillit som følger ved hans stilling*» som er sentralt ved grovhetsvurderingen etter strl. § 258 andre ledd.

4. 4 Kravet til konkretisering av enkeltstående forbrytelser

Spørsmålet er hvordan det «*forhold tiltalen gjelder*» bør konkretiseres i tiltalen.

Jeg skiller i drøftelsen mellom enkeltstående- og fortsatt forbrytelser på grunn av de spesielle spørsmål som oppstår ved konkretiseringen av fortsatt forbrytelser. Det er likevel klart at det som er

61 Jf. Andenæs, *Norsk Straffeprosess*, s. 349.

62 Jf. strl. §§ 255, 257, 270.

63 Jf. strl. §§ 271 a, 237, 239

64 Jf. Straffeloven kapittel 22.

sagt om tiltalen under fortsatt forbrytelse også kan være relevant for enkeltstående forbrytelser.

Ordlyden «*kort, men så vidt mulig nøyaktig beskrivelse*» krever at de straffbare handlingene i den grad det er mulig beskrives presist i tiltalebeslutningen. Det må gis en kort og presis redegjørelse, ikke en uttømmende forklaring av alt tiltalte har gjort.⁶⁵ Hvor «*kort*» beskrivelsen må være beror på det konkrete saksforholdet; et komplisert saksforhold krever naturlig nok en lengre beskrivelse.

I utgangspunktet må det straffbare forholdet konkretiseres tilstrekkelig til at forholdet individualiseres. Beskrivelsen må knyttes opp mot det aktuelle straffebudet, og loven krever en beskrivelse som gjør det klart at tiltaltes handlinger oppfyller de objektive vilkår straffebestemmelsen krever for domfellelse. En vag, og mindre presis gjengivelse av det faktum som påtalemyndigheten legger til grunn hjelper ikke tiltalte og hans forvarer å forberede ett effektivt og godt forsvar. Som det fremheves i Rt-2001-38 så må «[tiltalte] ha noe å forsvare seg mot».

Strl. § 252 første ledd nr. 4 krever også at det straffbare forholdet konkretiseres i «*tid og sted*». Opplysning om tid og sted er spesielt viktig for tiltaltes forsvar i forhold til et eventuelt alibi eller vitner til fordel for sin versjon av saken. Det straffbare forholdet bør presiseres nærmere i tid og sted ved angivelse av omtrentlig klokkeslett, sted, og ved angivelse av adresse for den straffbare handlingen.

Imidlertid så krever ordlyden bare en «*så vidt mulig*» nøyaktig beskrivelse av det straffbare forholdet, slik at det er åpnet for at det kan være forhold som gjør at en nærmere konkretisering umulig, vanskelig eller uforholdsmessig.

Loven gir ikke svar på hvilken konkretisering som kreves i det enkelte tilfellet, og hvilke forhold som kan medføre at det ikke er «*umulig*» å konkretisere forholdet nærmere. Ved vurderingen av hvilken grad av konkretisering som er nødvendig er hensynene bak konkretisering sentrale, jf. NOU 2003:15 hvor justisdepartementet uttaler at «[d]e nærmere kravene til beskrivelsen av det faktiske forholdet tiltalen gjelder må fastlegges på bakgrunn av tiltalebeslutningens formål».⁶⁶ Videre skal jeg derfor klarlegge hvor konkret beskrivelsen av det faktiske grunnlaget for tiltalen bør gjengis etter gjeldende rett. Jeg tar utgangspunkt i rettspraksis, kravene etter EMK og de hensyn som konkretiseringen bygger på.

I Rt-2001-38 var spørsmålet i saken blant annet om kravet til konkretisering etter strpl. § 252 første ledd nr. 4 var tilstrekkelig ivaretatt. To menn var i tingretten dømt for overtredelse av strl. § 162 for oppbevaring og omsetning av narkotika, eller medvirkning til dette. Tiltalen bygget på funn av store mengder narkotika og penger i boligen til de tiltalte, og forholdene ble ikke ansett som en fortsatt forbrytelse.

⁶⁵ Jf. Andenæs, *Norsk Straffeprosess*, s. 349.

⁶⁶ Jf. NOU 2003: 15 avsnitt 5.5.4.3

Tiltalebeslutningen var utformet slik:

«I tidsrommet fra 27. april 1997 til onsdag 18. februar 1998 i Østlandsområdet, omsatte han ved en eller flere anledninger narkotisk stoff, formentlig heroin, kokain, amfetamin og/eller marihuana, for til sammen ca kr 700.000,- eller deler av dette beløpet».

Det er dissens i dommen, men begge voterende er enige i at «[i] forhold til utformingen av tiltalebeslutningen [er] det sentrale rettssikkerhetshensynet ... at den tiltalte skal få anledning til forberede sitt forsvar». Førstvoterende kom til at tiltalen var tilstrekkelig konkretisert for begge tiltalte, selv om ikke ett eneste konkret salg var individualisert. Bakgrunnen var at hensynet til tiltaltes forsvar var tilstrekkelig ivaretatt gjennom det totale bildet av informasjon tiltalte fikk tilgang til gjennom tiltalen, bevisoppgaven og sakens øvrige dokumenter.

Annenvoterende, som representant for flertallet er enig så langt det gjelder B, men finner derimot at tiltalen ikke var tilstrekkelig individualisert i forhold til medvirkeren A. Tiltalen var utformet med Bs forhold i tankene, og for As vedkommende var det en sparsom bevisoppgave, slik at selv ikke det totale bildet av informasjon var tilstrekkelig for ivareta hensynet til hans forsvar.

Selv om det var dissens i dommen, er det sentrale her at begge de to voterende anså tiltalebeslutningen og det andre materialet som tiltalte har adgang til, herunder bevisoppgaven, som en enhet. Førstvoterende uttalte at «[l]ovens krav til utformingen av tiltalebeslutningen må ta hensyn til at det nevnte materialet utgjør det samlede grunnlaget for forberede forsvaret, og skal sikre mot overrumpling under hovedforhandlingen». En slik løsning følger ikke direkte av ordlyden i bestemmelsen, men er blitt godtatt i praksis.⁶⁷

4. 4. 1 EMK

Spørsmålet om hvor konkret beskrivelsen av det faktiske forholdet bør være har også vært oppe til behandling i EMD. I *Mattocchia mot Italia*⁶⁸ var saksforholdet at en mann som var ansatt som bussjåfør for psykisk utviklingshemmede barn, i nasjonal rett var dømt for å ha voldtatt ett av barna. Voldtekten skulle i følge tiltalen ha skjedd «in Rome, in November 1985».

Ovenfor EMD anførte sjåføren at tiltalebeslutningen var for vag og upresis i forhold til tid og sted, slik at han ikke hadde hatt mulighet til å forberede et forsvar og forsvare seg mot anklagene.

Etter EMK art. 6 nr. 3 litra a har tiltalte krav på å «*be informed promptly, in a language which he understands and in detail, of the nature and cause of the accusation*». EMK har altså ikke, som

⁶⁷ Jf. blant annet Rt-1998-1416

⁶⁸ Jf. EMDs dom 27. juli 2000, *Mattocchia mot Italia*.

strpl. § 252 første ledd nr. 4, et eksplisitt krav om opplysning om «*tid og sted*» – men EMD slo fast at informasjonen må være tilstrekkelig til at tiltalte får anledning til forberede sitt forsvar. De samme hensynene som ved strpl. § 252 gjør seg gjeldende for EMK art. 6 nr. 3 litra a, og hensynet til tiltalte forsvar talte klart for en mer detaljert beskrivelse av det faktiske grunnlaget for tiltalen mot Mattoccia.

EMD fremhevet imidlertid også at den sparsomme tiltalen kunne bli akseptert fordi den ble utfylt av annen informasjonen tiltalte har tilgang til gjennom andre kilder, slik som Høyesterett også legger til grunn i Rt-2001-38. Se også *Kamasinski* hvor en lite presis og kort tiltalebeslutning ble ansett utfylt av den muntlige informasjonen tiltalte fikk gjennom rettslige og utenrettslige avhør.⁶⁹

4. 4. 2 Oppsummering

Dermed gir både norsk rettspraksis og EMDs praksis uttrykk for at tiltalen kan utfylles fra andre kilder. Dette er også naturlig sett i sammenheng med at tiltalebeslutningen vil aldri kunne bli en uttømmende kilde til informasjon om anklagene mot tiltalte – loven krever ikke en svært detaljert gjennomgang av hva anklagene bygger på. Funksjonen til tiltalebeslutningen er å være en kort og presis orientering til tiltalte og retten om hva som skal behandles under rettsaken, slik at forholdet kan bli ansett som tilstrekkelig individualisert med kun en kort beskrivelse av det faktiske forhold. Hensynet til praktikabel straffeforfølgning, samt ordlyden i strpl. § 252 første ledd nr. 4 taler også for en slik adgang til å la tiltalen utfylles av andre kilder.

EMK art 6 nr. 3 litra a krever imidlertid at tiltalte *aktivt* skal få kjennskap til anklagene mot han, og kan derfor likevel begrense i hvilken grad en mangelfull individualisering kan repareres av at tiltalte gjennom for eksempel dokumentinnsyn har muligheten til *få kjennskap* om til grunnlaget for tiltalen.⁷⁰ Selv om en mindre presis tiltalebeslutning i praksis er akseptert hvis tiltalte har tilgang til andre kilder som kan gi han kjennskap til anklagene mot han, så må det stilles visse minimumskrav til at grunnlaget for anklagen fremgår fra tiltalebeslutningen.

Det er også viktig å ta hensyn til at tiltalen presiserer anklagen mot tiltalte, og blir dermed sentral i å vise hva det samlede materialet peker på. Mer enn de andre dokumentene i saken, er tiltalebeslutningen rettet mot tiltalte. Dette må få konsekvenser for innholdet, slik at gjerningsbeskrivelsen må gi tiltalte en forståelse for hvorfor han er satt under tiltale, og gi han nok informasjon til at han kan forstå hvordan han kan bygge et forsvar. Også andre hensyn kan tale for at det gis en fylldigere beskrivelse enn det som er absolutt nødvendig for at det straffbare forholdet skal kunne individualiseres, blant annet hensynet til domstolens kontroll med påtalemyndighetens lovanvendelse og hensynet til at ingen settes under tiltale på sviktende grunnlag, se avsnitt 4. 4. 2 og 4. 4. 3.⁷¹ Hovedregelen for konkretisering må fremdeles følge av ordlyden i strpl. § 252 første ledd nr. 4 – så fremt det er «*mulig*» må det gis en kort nøyaktig beskrivelse av det faktiske grunnlaget som ligger til grunn for tiltalen.⁷²

69 Jf. EMDs dom 19. desember 1989, *Kamasinski mot Østerrike*.

70 Jf. EMDs dom 27. juli 2000, *Mattocca mot Italia*, avsnitt 65.

71 Jf. Andenæs *Norsk Straffeprosess*, s. 348.

72 Jf. Andenæs, *Norsk Straffeprosess* s. 348.

Det kan imidlertid også være andre forhold som begrunner at en mindre presis tiltalebeslutning aksepteres. Mer om dette under fortsatt forbrytelse, avsnitt 4. 6. 3. 3.

4. 5 Kravet til konkretisering av fortsatt forbrytelse

4. 5. 1 Innledning

Hovedspørsmålet videre er hvor konkret det faktiske grunnlaget for tiltalen bør beskrives når det er snakk om en *fortsatt forbrytelse*.

Bakgrunnen for muligheten til å anse flere straffbare handlinger som en enhet ligger i hensynet til praktikabel og effektiv straffeforfølgning. Det gir en fordel både strafferettslig og straffeprosessuelt å slå sammen sakene som gjelder en lovovertreder.

Det har flere konsekvenser at suksessive overtredelser blir ansett som ett straffbart forhold. Det er slått fast i rettspraksis at der flere overtredelser utgjør en fortsatt forbrytelse behøver ikke påtalemyndigheten å konkretisere hver enkel overtredelse i tiltalebeslutningen, det er tilstrekkelig at det gis en mer generell beskrivelse av det straffbare forhold. ^{73 74} Andre konsekvenser av en fortsatt forbrytelse er at retten har anledning til å legge vekt på andre straffbare forhold enn de som fremkommer direkte fra tiltalebeslutningen.⁷⁵

4. 5. 2 Når foreligger det en fortsatt forbrytelse?

Det kan fremgå av straffebudets ordlyd at flere overtredelser kan bli ansett som et fortsatt forbrytelse.⁷⁶ Høyesterett har imidlertid slått fast at det også kan være snakk om en fortsatt forbrytelse selv om dette ikke følger av en naturlig språklig forståelse av ordlyden. Spørsmålet om «en står ovenfor et fortsatt straffbart forhold eller enkeltstående lovovertridelser, beror på en helhetsvurdering, der sammenheng i tid, sted og et eventuelt felles forsett er momenter av betydning».^{77 78} Det forutsettes i det videre at det er snakk om en fortsatt forbrytelse.

73 Jf. også Rt-1997-1771.

74 Jf. Rt-1993-1009, Rt-1997-1771.

75 Hvis det bare er snakk om å trekke inn andre forhold som ikke direkte fremgår av tiltalen, men som er ett ledd i den fortsatte forbrytelsen, betyr ikke det at saken utvides til ett annet straffbart forhold enn det som er beskrevet i tiltalen, jf. § 38.

76 For eksempel strl. § 219 hvor gjerningsbeskrivelsen rammer et handlingsmønster.

77 Jf. Rt-1994-203

78 Det kan også være snakk om en fortsatt forbrytelse selv om handlingene gjelder ulike straffebud, jf. Rt-2009-98.

4. 5. 3 Nærmere om kravet til konkretisering av fortsatt forbrytelser

Utgangspunktet ved fortsatt forbrytelse er det samme som for enkeltstående forbrytelser – det må gis en «*så vidt mulig nøyaktig beskrivelse*» av det faktiske forholdet, jf. strpl. § 252 første ledd nr. 4, se tidligere drøftelse under 4.4. Det bør fremdeles kreves en beskrivelse av det straffbare forholdet som ivaretar hensynet til tiltaltes rettsikkerhet; hans mulighet til forberede, føre sitt forsvar og hensynet til kontradiksjon.⁷⁹

Det er imidlertid sikker rett at det «...ikke stilles de samme krav til individualisering av de enkelte handlinger i gjerningsbeskrivelsen [ved fortsatt forbrytelse] som når de behandles som separate lovovertridelser ...».⁸⁰ Typisk er det ved fortsatt forbrytelse snakk om et stort antall overtredelser, hvor det kan være vanskelig eller svært ressurskrevende for politiet å foreta en konkretisering av alle de straffbare forholdene i tiltalen, jf. saksforholdet i Rt-1992-445.⁸¹ Bevissituasjonen kan også ligge slik an at politiet ikke kan føre bevis for enkelthandlinger, men har bevis for at flere straffbare handlinger har funnet sted, for eksempel at politiet ved ransaking har funnet store kvanta narkotika. Hensynet til praktikabel straffeforfølgning taler klart for en adgang til utforme en mer generell tiltalebeslutning ved de fortsatte forbrytelsene. Et strengt krav til konkretisering i disse tilfellene ville også hindre endel fortsatte forbrytelser fra å bli straffeforfulgt fordi de ikke kunne presiseres i tilstrekkelig grad.

Annenvoterende i Rt- 2001-38 fremhevet imidlertid at selv om det er snakk om en fortsatt forbrytelse så må fremdeles de hensyn som begrunner reglene om konkretiseringen av tiltalebeslutningen ivaretas. Annenvoterende uttaler først at «heller ikke jeg oppfatter kravet til individualisering i straffeprosessloven § 252 første ledd nr.4 særlig strengt, når det [...] dreier seg om en fortsatt forbrytelse der ingen enkeltstående straffbare handlinger lar seg individualisere».⁸² Likevel fant hun at tiltalebeslutningen i forhold til medvirkeren, ikke var tilstrekkelig individualisert fordi den var «uspesifisert i en grad som kan ha gjort det vanskelig for A forberede sitt forsvar».⁸³

I det videre skal det undersøkes hvor konkret utformet tiltalebeslutningen bør være ved de fortsatte forbrytelser for å oppfylle lovens krav om «*en så vidt nøyaktig beskrivelse av det straffbare forhold tiltalen gjelder, med opplysning om tid og sted*», jf. strpl. § 252 første ledd nr. 4. Forarbeidene inneholder ingen presisering av hvor konkret tiltalen må være utformet, men det finnes relevant rettspraksis på området. Med utgangspunkt i hvilke tiltalebeslutningen som har vært godtatt i praksis skal jeg i det videre forsøke å presisere nærmere kravet til konkretisering etter strpl. § 252 første ledd nr. 4.

79 Se også Øyen, s. 224.

80 Jf. Rt-2008-118.

81 Saksforholdet i Rt-1992-445 hvor tiltalte hadde foretatt 150-170 skremmende og plagsomme oppringninger til fremmede om usanne opplysninger om dødsfall inne nær familie. Aktor fremhever at det ville være «praktisk ugjørlig individualisere alle disse med særskilt bevisførsel for hver handling».

82 Jf. Rt-2001-38 s. 42

83 Jf. Rt-2001-38 s. 43

4. 5. 3 Rettspraksis

4. 5. 3. 1 Tiltalen konkretiserer noen straffbare handlinger i beskrivelsen av det straffbare forholdet

Rt-1997-1771 er et typisk eksempel på at en mer generell angitt beskrivelse av det faktiske forhold aksepteres ved fortsatt forbrytelse. Saken gjaldt overtredelse av strl. § 257 ved uttak av kontanter og varer ved uriktig bruk av bankkort. Hvert enkelt kort var brukt flere ganger og bruken av hvert kort ble ansett som en fortsatt forbrytelse. I tiltalebeslutningen var det bare skilt ut frem grupper av totalt 450 enkelthandlinger. Høyesterett godtok den generelle tiltalebeslutningen hvor bare noen straffbare handlinger var konkretisert fordi det dreide seg om en fortsatt forbrytelse, og dermed ikke et krav at hvert enkelt straffbare handling skulle konkretiseres.

I Rt-1992-445 var saksforholdet at en mann i lagmannsretten var dømt for ha overtrådt strl. § 390 a og § 328 nr. 2. Tiltalen legger til grunn at det er snakk om en fortsatt forbrytelse, og individualiser seks konkrete lovovertridelser med angivelse av tid, sted og fornærmede. Bare disse seks oppringningene var skilt ut med særskilt bevisførsel, resten var bare generelt angitt i tiltalen.

Grunnlaget for tiltalen ble beskrevet slik:

«I løpet av august og september 1991 i Danmark, telefonerte han ved en rekke anledninger til forskjellige personer i den sørlige del av Norge og meldte fra blant annet om nære slektninger/venners ulykke og død og/eller at de eller nære slektninger/venner var involvert i straffbare handlinger, til tross for at dette ikke var riktig. På denne måte tvang han en rekke personer møte på eller ringe til forskjellige lensmannskontorer og politikamre, blant annet således: ...».

Forsvareren anførte i anken til Høyesterett at dommen bare kunne bli stående når det gjaldt de seks konkretiserte lovovertridelsene, og ikke de 150-170 andre tilfelle som ikke var nærmere presisert i tiltalen. Forsvareren påsto at «[d]et var fullt mulig å individualisere alle de lovovertridelser det var spørsmål om». Individualisering av alle de straffbare handlingene var sentralt «av hensyn til domfeltes mulighet for forsvare seg mot anklagene». Til dette anførte aktor at det vil være «praktisk ugjørlig individualisere alle [de 150-170 oppringningene] med særskilt bevisførsel for hver handling».

Det er her som i Rt-1997-1771 snakk om et stort antall straffbare handlinger, hvor det i tiltalen bare var konkretisert og individualisert et begrenset antall overtredelser. Tiltalebeslutningen ble imidlertid ikke ansett tilstrekkelig konkretisert i Rt-1992-445.

Dommen i Rt-1992-445 gjaldt plagsomme og skremmende telefonoppringninger. Politiet hadde

ikke tatt med mer enn seks individualiserte tilfeller i tiltalen trolig av hensyn til at det ville være svært ressurs- og tidskrevende å konkretisere flere tilfeller, samt at tiltalen ville bli svært omfattende. Politiet kjente imidlertid til når de enkelte oppringingene ble foretatt, hvem som ble oppringt og hva meldingen gikk ut på. Høyesterett fremhevet at en «individualisering med bevisførsel om de enkelte straffbare handlinger ville således [ha] vær[t] mulig». ⁸⁴ Ordlyden i strpl. § 252 første ledd nr. 4 krever en «så vidt mulig nøyaktig beskrivelse» av det straffbare forholdet. Når retten her mener at en nærmere konkretisering er «mulig» kan selv ikke de mindre strenge kravene til utformingen av tiltalen ved fortsatt forbrytelse avhjelpe den lite presise beskrivelsen av det faktiske forholdet i tiltalen.

Retten uttalte at hvis påtalemyndigheten likevel har ment at det vil kreve for mye å konkretisere ytterligere straffbare forhold kunne de «... - uten særlig skade for rettshåndhevelsen - ha valgt å begrense forfølgningen til et overkommelig antall av de groveste tilfellene, og la de øvrige ligge. Å begrense individualiseringen til bare seks av omlag 150 tilfelle, med sparsom bevisførsel vedrørende de uspesifiserte, som er tatt med på lasset, finner jeg vanskelig å akseptere som tilfredsstillende ut fra de prinsipper vår strafferettspleie bygger på». Retten pekte her på at adgangen til en mer generell angivelse av faktum ved de fortsatte forbrytelser skal ikke åpne for en lempelig holdning til konkretiseringen av det straffbare forholdet. Tiltalebeslutningen ivaretar hensynet til tiltaltes rettsikkerhet, og det kan ikke godtas at flere straffbare handlinger som ikke er tilstrekkelig individualisert er «tatt med på lasset» i tiltalen.

4. 5. 3. 2 Tiltalen konkretiserer ingen straffbare handlinger i beskrivelsen av det straffbare forholdet

Spørsmålet er så om tiltalebeslutningen kan godtas selv om ingen straffbare handlinger er konkretisert i beskrivelsen av det faktiske grunnlaget for tiltalen.

I Rt-1940-25 ble det å selge flere tusen flasker øl uten bevilgning ansett som er fortsatt forbrytelse. Tre restauranteiere ble satt under tiltale for

«at de i 1937, 1938 og 1939 ved forskjellige anledning har solgt i alt henholdsvis ca. 37000, ca. 9 000 og ca. 6 000 halve flasker bakkøl og bayerøl til utallige personer i Narvik for henholdsvis kr. 1 og kr. 0,75 pr. halvflaske uten ha bevilling til det». ⁸⁵

I Rt-1993-1009 ble en omfattende og langvarig helerivirksomhet godtatt som en fortsatt forbrytelse. Her var det heller ikke individualisert et eneste straffbart forhold.

⁸⁴ Jf. Rt-1997-1771 s. 1772.

⁸⁵ Jf. Rt-1940-25 s. 25

Tiltalebeslutningen var utformet slik:

«I perioden 1990 - 9. september 1992, i - - - eller omegn, for det vesentlige i - - -vn. 13, har han sammen med B ved en rekke anledninger og av diverse personer bl.a. C, mottatt til eie, pant eller bruk, skjult, forvart eller søkt videresolgt diverse gjenstander bl.a. diverse gullringer og andre smykker, klokker, elektronisk utstyr, videoutstyr, fotoutstyr, klær/skotøy og tobakksvarer, enda han forsto eller viste uaktsomhet (før 01.07.91 grov uaktsomhet) i så måte at gjenstandene var fravendt noen ved en forbrytelse eller naskeri».

Bakgrunnen for tiltalen var en rekke beslag i et husvære hvor begge de tiltalte bodde. Forsvareren anførte under ankeforhandlingen at selv om forbrytelsene ble ansett som en fortsatt forbrytelse, var det her stilt for små krav til konkretiseringen av de straffbare forholdene.

I dommene i Rt-1940-25 og Rt-1993-1009 er det ikke individualisert en eneste straffbar handling i tiltalebeslutningene, og de straffbare forholdene er svært generelt angitt. Tidsmessig er den straffbare virksomheten opplyst å ha vart i henholdsvis over tre år (Rt-1940-25), og omtrent to år (Rt-1993-1009). Kravene til konkretiseringen er dermed satt svært lavt i begge dommer. Begge tiltalebeslutningene er imidlertid godtatt av Høyesterett.

Hensynet til tiltaltes forsvar taler i utgangspunktet mot slike vage og upresise beskrivelser av det straffbare forholdet. Dommene illustrerer de mindre strenge kravene til tiltalebeslutningen når det er snakk om en fortsatt forbrytelse. Retten uttalte i Rt-1993-1009 at «[d]et ville være en praktisk umulighet å behandle hvert enkelt erverv eller hvert enkelt tilfelle av forvaring for seg». ⁸⁶ Og i Rt-1940-25 fremhevet retten at «[s]kulle det forlanges at tiltalebeslutningen i slike tilfelle inneholder faktiske opplysninger som individualiserer de enkelte salg, eller iallfall en del av dem, ville dette ofte være ensbetydende med at en bevislig ulovlig salgsvirksomhet blir straffri». ⁸⁷ Retten mener at konsekvensen av et strengere krav til konkretisering ville vært at straffbare handlinger som beviselig hadde funnet sted, ikke kunne pådømmes. Hensynet til praktikabel straffeforfølgning taler derfor med tyngde for at tiltalene godtas selv om det ikke er individualisert ett eneste straffbart forhold i tiltalen.

4. 5. 3. 3 EMK og omstendigheter rundt tiltalen

Dommene inntatt i Rt-1995-1491 og Rt-1998-1416 er begge eksempel på at Høyesterett ser hen til hvilke krav EMK stiller til konkretiseringen av det straffbare forholdet i tiltalen. Retten ser også, som i Rt-2001-38, konkret på hvilke omstendigheter som ligger til grunn for tiltalen ved vurderingen av hvilken konkretisering som kreves.

I Rt-1995-1491 var tiltalte i lagmannsretten dømt for overtredelse av strl. § 162 annet ledd jf. første

⁸⁶ Jf. Rt-1993-1009, s. 1010.

⁸⁷ Jf. Rt-1993-1009, s. 1010.

og femte ledd for oppbevaring og salg av heroin.

Grunnlaget for tiltalen var beskrevet slik:

- «a) I 1994, før 29. oktober, i X, oppbevarte han i - - -klubben, - - - gate 14, i X, stadig heroin, og til sammen et større kvantum herunder ca. 6 gram som han pr. 28. oktober hadde gjemt i - - -gate 14 i X.
- b) I 1994, før 29. oktober, fra - - -klubben i - - -gate 14 i X, solgte han ved flere anledninger heroin, og til sammen et større kvantum og/eller til et større antall personer og/eller sedvanemessig til narkomane.»

Vedkommende anket dommen, og hevdet at tiltalebeslutningen ikke var tilstrekkelig individualisert og at utformingen av tiltalebeslutningen fratok ham muligheten til forberede sitt forsvar.

I Rt- 1998-1416 var det spørsmål om det straffbare forholdet omtalt i tiltalebeslutningens post II som gjaldt overtredelse av strl. § 258 jf. § 257, var tilstrekkelig konkretisert.

Tiltalebeslutningen lød slik:

«I tiden januar 1995 og frem til mai 1995 i områdene Oslo, Asker, Lysaker, Karihaugen og Skedsmokorset, banet han seg adgang til ca 60-70 motorvogner og borttok blant annet CD-spillere, CD-plater, mobiltelefoner, solbriller og penger».

Forsvareren hevder at selv om forholdet var en fortsatt forbrytelse, var ikke tiltalen tilstrekkelig konkretisert.

I Rt- 1998-1416 retten hen til EMK art.6 nr. 3 litra a ved vurderingen av om det straffbare forholdet er tilstrekkelig presisert, og understreket at det vesentlige også etter EMK var at tiltalte fikk et tilstrekkelig grunnlag for å kunne forberede sitt forsvar.⁸⁸

Retten uttalte at «[v]ed fortolkningen av EMK art. 6 nr 3 bokstav a har det vært lagt til grunn at de krav som stilles til konkretisering av det straffbare forhold, avhenger av omstendighetene, Dette må også gjelde ved fortolkningen av straffeprosessloven § 252 første ledd nr. 4». Dette vil si at en også må se hen til bevissituasjonen rundt det straffbare forholdet i vurderingen av hvilken grad av presisering som kreves i tiltalen. Bakgrunnen for tiltalen i Rt- 1998-1416 var en forklaring fra tiltalte (som han senere gikk bort i fra) om at han hadde fysisk medvirket til biltyveri, samt heleri. Videre ble det ved ransaking av tiltaltes bopel funnet gods som ikke kunne spores tilbake til lovlig virksomhet.

88 Jf. Rt-1998-1416 s. 1418

Når tiltalen delvis bygget på en forklaring fra tiltalte mente førstvoterende at «[i] en slik situasjon er det ikke nødvendig av hensyn til [tiltaltes] mulighet til forberede sitt forsvar å stille de samme kravene til beskrivelse av det straffbare forholdet, som i tilfeller hvor tiltalen bygger på annet grunnlag». ⁸⁹ Tiltalte hadde forklart at han hadde medvirket til tyveriet, men at han ikke hadde vært med på selve utførelsen, «... [han] var ... [derfor] ikke i stand til gi nærmere opplysninger om hvor og hvordan de enkelte tyverier var blitt utført. Dette har medført at det for politiet ikke har vært mulig knytte den tilståelse domfelte har avgitt, til noen av de anmeldelser som foreligger». ⁹⁰ En nærmere presisering av tiltalebeslutningen var ikke «mulig» og et strengt krav til konkretisering ville medført at tiltale ikke kunne ha funnet sted. Hensynet til praktikabel straffeforfølgning talte dermed klart for å godta tiltalebeslutningen.

I Rt-1995-1491 bygget tiltalen på et omfattende bevismateriale. Det var foretatt langvarig spaning utenfor et lokale på grunn av mistanke om omsetning av narkotika, og det var på bakgrunn av spaningen foretatt beslag av narkotika og pågripelse av mistenkte. Sammen med tiltalen var det dermed en omfattende og presis bevisoppgave blant annet med angivelse av 27 vitner. ⁹¹ Retten så tiltalen i sammenheng med bevisoppgaven som ble oversendt tiltalte etter strpl. § 264 første ledd første setning. Gjennom bevisoppgaven kunne tiltalte gjøre seg kjent med bevisene påtalemyndigheten ønsket føre, og dermed hvilket faktum de hadde lagt til grunn. Retten mente altså at «[t]iltalen sammen med den detaljerte bevisoppgave må anses som tilstrekkelig individualisering». Retten foretar dermed en lignende helhetsvurdering av omstendighetene rundt tiltalen som vi så i Rt-2001-38, som ikke gjaldt en fortsatt forbrytelse. Når tiltalte gjennom de andre dokumentene han har tilgang til som ledd i straffeforfølgningen kan skaffe seg kunnskap om hvilket faktum påtalemakten legger til grunn i saken, er det ikke strengt nødvendig med en nærmere presisering av faktum i tiltalen.

4. 5. 3. 4 Oppsummering

Høyesteretts behandling av kravet til konkretisering ved fortsatt forbrytelse viser at hvorvidt lovens krav til «*en kort, men så vidt mulig nøyaktig beskrivelse av det forhold tiltalen gjelder*» blir en konkret helhetsvurdering som det er vanskelig å gi en uttømmende formel på. Det er sikker rett at det i utgangspunktet ikke er like strenge krav til konkretiseringen ved fortsatt forbrytelse, som ved enkeltstående forbrytelser.

Ved den nærmere vurderingen av hvilken konkretisering som må kreves er det avgjørende at informasjonen er tilstrekkelig konkretisert til at tiltalte kan forberede et forsvar. Fra rettspraksis fremkommer flere viktige moment ved vurderingen. Gjennomgående har Høyesterett godtatt mindre presise tiltalebeslutninger hvor det har vært umulig eller vanskelig å foreta en nærmere konkretisering, men hvor bevisene klart taler for at det har skjedd straffbare handlinger, se Rt-1940-25 og Rt-1993-1009.

89 Jf. Rt-1998-1416 s. 1419

90 Samme sted.

91 Jf. Rt-1995-1491 s. 1491.

I flere av sakene sees tiltalen i sammenheng med at tiltalte gjennom andre dokumenter har tilgang til kan få kjennskap til det faktiske grunnlaget for tiltalen, se Rt- 1998-1416, Rt-1995-1491, samt også Rt- 2001- 38 for enkeltstående forbrytelser. Hvis tiltalte gjennom andre kilder får tilstrekkelig informasjon om det faktiske grunnlaget for anklagene, så anses hensynet til tiltaltes forsvar ivaretatt, selv om tiltalen i utgangspunktet er lite konkretisert. Høyesterett ser også konkret på bevisituasjonen i saken – bygger tiltalen på et omfattende bevismateriale, beslag eller tilståelse fra tiltalte kan det tale for å godta en tiltalebeslutning som er lite presis. Hensynet til praktikabel straffeforfølgning taler med tyngde for å godta mindre presise tiltaler i slike tilfeller.

Etter gjennomgangen av rettspraksis ser vi at det sentrale er at hensynet til tiltaltes forsvar er ivaretatt – uavhengig av om informasjonen om anklagene kommer direkte fra tiltalen eller fra andre kilder som tiltalte får tilgang til.

Likevel viser rettspraksis at hensynet til praktikabel straffeforfølgning ikke ubetinget kan medføre at en hvilken som helst upresis tiltale aksepteres, se blant annet i Rt-1992-445, samt annenvoterende i Rt-2001-38 som gjaldt enkeltstående forbrytelser. Av hensyn til tiltaltes rettsikkerhet og de andre hensyn som tiltalen skal ivareta må det stilles visse minimumskrav til innholdet i den faktiske beskrivelsen, selv ved forsatt forbrytelse. Som fremhevet i Rt-1992-445 må det så langt det er «mulig» foretas en konkretisering også ved forsatt forbrytelse.

4. 6 Medvirkning

I mange tilfeller er det flere gjerningsmenn som er sammen om den straffbare handlingen, og det utferdiges en felles tiltalebeslutning for alle involverte i den straffbare handlingen. Spørsmålet er hvilken konkretisering som bør kreves for oppfylle lovens krav i forhold til medvirkeren.

Kravet til en «*så vidt mulig nøyaktig beskrivelse*» medfører at medvirkningshandlingen bør konkretiseres i grad det er mulig. Av hensyn til tiltaltes forsvar bør det gis en konkret beskrivelse av hva medvirkningshandlingen besto av.(for eksempel om han sto vakt ved et ran/tyveri, om han ved konkrete uttalelser positivt tilskyndet en forbrytelse etc.) og om det er snakk om psykisk eller fysisk medvirkning. Uten en slik konkretisering kan det bli vanskelig for tiltalte å forberede et forsvar fordi han ikke har kjennskap til grunnlaget mot anklagene.⁹²

Likevel er det i praksis ikke stilt strenge krav til konkretiseringen av medvirkningshandlingen. I Rt-1992-127 ble tiltalte frifunnet for medvirkning til strl. § 258, jf § 257 i lagmannsretten fordi det ikke var angitt i faktumsbeskrivelsen at det var tale om medvirkning. Dette var bare gjengitt i overskriften til beskrivelsen av det straffbare forholdet.

92 Se også Andenæs «Tiltalebeslutning, forelegg og spørsmålsstilling etter den nye straffeprosesslov», s. 408.

Tiltalebeslutningen lød slik:

«Grunnlaget for tiltalen er følgende handling eller *medvirkning* til denne handling:

Den 16. april 1990 på X i Y kommune, banet han seg adgang til Y Samvirkelag ved å skru opp/bryte opp plastkuppelen på taket til Samvirkelaget. Fra stedet borttok han ca 6 kasser øl, samt 3 pakker tobakk» (min utheving).

Herredsretten fant det bevist at tiltalte hadde medvirket til tyveriet ved å «transportere tyvegodsset bort» fra åstedet, men frifant vedkommende under henvisning til at det var en saksbehandlingsfeil at medvirkning ikke var nevnt i gjerningsbeskrivelsen.⁹³ ⁹⁴ I ankesaken for Høyesterett slo retten fast at overskriften og gjerningsbeskrivelsen var en enhet, og at det var tilstrekkelig med en henvisning til *medvirkning* i overskriften til beskrivelsen av det straffbare forholdet.

I utgangspunktet er et slikt lavt krav til konkretisering av medvirkningshandlingen uheldig i forhold til tiltaltes forsvar fordi han får liten informasjon om hva påtalemyndigheten legger han til last i saken. Det kan også være uheldig i forhold til hensynet til at det ikke skal tas ut tiltaler på sviktende grunnlag, se avsnitt 4. 2. 3.

Imidlertid så er det sikker rett at hensynet til tiltaltes forsvar kan bli ansett tilstrekkelig ivaretatt hvis informasjonen i tiltalen kan utfylles av andre dokumenter som tiltalte får, jf. avsnitt 4. 6. 3. 3, slik at tiltalte totalt sett får tilstrekkelig informasjon om det faktiske grunnlaget for anklagene.⁹⁵

I Rt-2001-38 ble medvirkningstillegget ansett for utilstrekkelig individualisert. I saken var det utformet en felles tiltalebeslutning for de to tiltalte, men tiltalen var i hovedsak utformet med Bs forhold i tankene. Det var ikke gjengitt hvilken medvirkning A skulle ha gjort seg skyldig i, og annenvoterende fremhever at det «innenfor de svært vide rammer tiltalebeslutningen beskriver, var [...] åpent hvilken medvirkning for As vedkommende straffekravet egentlig gjaldt». Tiltalen var ikke ledsaget av en bevisoppgave, eller annet materiell som kunne utdype tiltalen.

Det er dermed klart at det i praksis er godtatt at det for medvirkeren kun er angitt medvirkning enten i overskriften eller i den konkrete beskrivelse, men at det forutsetter at hensynet til tiltaltes forsvar er tilstrekkelig ivaretatt ved at tiltalte får kjennskap til det faktiske grunnlaget for anklagene gjennom bevisoppgaven og sakens dokumenter.

93 Jf. Rt-1992-127, s. 127.

94 Jf. strpl. § 343 første ledd.

95 Jf. blant annet Rt-1998-1416.

5. Strpl. § 252 andre ledd

5.1 Generelt

Det følger av strpl. § 252 andre ledd at dersom «*påtalen ikke er ubetinget offentlig, skal det av tiltalebeslutningen fremgå at vilkårene for offentlig påtale foreligger*».

Påtalemyndigheten må angi i tiltalen at vilkårene for offentlig påtale er oppfylt. Hensikten med en slik påtegnelse er at det skal fremgå av tiltalen at spørsmålet om tiltale er vurdert av kompetent påtalemyndighet. Formålet med angivelsen er en orientering til retten om at dette prosessvilkåret er oppfylt, slik at saken kan starte.

Påtalen er «*ikke ... ubetinget offentlig*» hvis den er avhengig av begjæring fra særskilt offentlig myndighet eller fra fornærmede, jf. strl. § 77. Dette fulgte eksplisitt av den tidligere Straffeprosessloven av 1887 § 84 første ledd annet punktum, og den nye loven tok ikke sikte på en rettsendring.⁹⁶

Det finnes flere eksempler i straffeloven på straffebud hvor påtale i utgangspunktet er avhengig av fornærmedes begjæring, se strl. § 291 tredje ledd om skadeverk, og § 237 om uaktsom legemsbeskadigelse. Når fornærmede velger å ikke kreve påtale, kan påtalemyndighetene likevel ta ut tiltale hvis «*allmenne hensyn*» taler for det, jf. blant annet strl. § 261 og § 264. Innholdet i vilkåret «*allmenne hensyn*» skal ikke gjennomgås i det videre.

Etter Straffeprosessloven av 1887 innebar utferdigelsen av tiltalebeslutning at vilkåret om «*allmenne hensyn krever påtale*» var vurdert, jf. blant annet Rt-1980-1263 og Rt-1983-558. Tillegget i andre ledd i strpl. § 252 inn i loven ved Straffeprosessloven av 1981 «*særlig [med] sikte på å gi en garanti for at vilkåret om allmenne hensyn er overveiet før tiltale ble reist*».⁹⁷

Dermed må det fremgå fra tiltalen at fornærmede krever tiltale, eller at påtalemyndigheten har vurdert forholdet og besluttet å ta ut tiltale fordi allmenne hensyn taler for det. Dette angis vanligvis i tiltalebeslutningen som at «*påtalebegjæring er fremsatt*», eller «*allmenne hensyn krever tiltale*».⁹⁸

5.2 Ny strpl. § 62a

Når det nye Straffeloven av 2005 trer i kraft får vi en ny strpl. § 62 a som medfører at alle lovbrudd er undergitt offentlig påtale.

⁹⁶ Jf. Strpl.kom. Inst. s. 178 til utkastets § 72

⁹⁷ Jf. Innst. s. 282.

⁹⁸ Jf. Andenæs, *Norsk straffeprosess*, s. 351

Bakgrunnen for lovendringen er hensynet til rask og effektiv straffeforfølgning. Justiskomiteen fremhever i forarbeidene at reglene om påtalebegjæring fra fornærmede er kompliserte og kan føre til forsinket forfølgning. Komiteen er særlig bekymret for de tilfellene hvor fornærmede og gjerningsmannen er nærstående, og ønsker å unngå situasjoner hvor gjerningsmannen gjennom press eller tvang kan hindre fornærmede i å kreve straffeforfølgelse.⁹⁹

⁹⁹ Jf. Innst. O. nr. 72 (2004-2005) avsnitt 3. 2 sjette spalte.

6. Strpl. § 252 tredje ledd

Etter strpl. § 252 tredje ledd første setning skal det i tiltalebeslutningen opplyses om «[det blir] gjort gjeldende andre krav enn straff», og hvis påtalemyndigheten fremmer krav etter strpl. § 427, «skal den så langt mulig angi kravets størrelse». ¹⁰⁰ I det videre skal det kort redegjøres for hvordan tiltalebeslutningen må utformes for å oppfylle kravene etter § 252 tredje ledd.

Ordlyden «andre krav enn straff» tar sikte på sivile krav som ikke defineres som *straff*. ¹⁰¹ Det følger av strpl. § 2 og 3 at visse sivile krav kan behandles etter reglene i straffeprosessloven. Bakgrunnen for en slik adgang til å behandle sivile saker sammen med straffesaken er både av hensyn til prosessøkonomi, og av hensynet til fornærmede i saken.

Formålet med § 252 tredje ledd er å gjøre tiltalte kjent med at det kan bli fremmet sivile krav i straffesaken mot han slik at han får mulighet til å forberede seg og kan føre motbevis mot kravene, jf. også EMK artikkel 6 nr 3 litra a.

De sivile krav som kan behandles sammen med straffesaken er typisk erstatnings- eller oppreisningskrav, samt krav om inndragning eller rettighetstap. ¹⁰² De nærmere reglene om behandlingen av sivile krav følger av straffeprosessloven kapittel 29, og vil ikke blir drøftet mer i det følgende.

I praksis tas det i tiltalen et generelt forbehold om at det kan være aktuelt med sivile krav, typisk at «[p]åstand om erstatning» eller «inndragning forbeholdes nedlagt». ¹⁰³

Etter strpl. § 427 kan påtalemyndigheten i offentlig straffesak fremme sivile krav som nevnt i strpl. § 3. Strpl. § 252 tredje ledd andre setning krever da at kravets størrelse «så langt mulig» må være angitt i tiltalen. ^{104 105}

Strpl. § 252 tredje ledd nytt annet punktum ble tilføyd ved lovendring 7. mars 2008 nr. 5. Etter forarbeidene var formålet med endringen blant annet å sikre en bedre forberedelse av krav som nevnt i § 3. ¹⁰⁶ Dermed er det søkt tilrettelagt for at det aktuelle kravet presist skal angis i

100 Sivile krav kan også tas med i forelegg (§ 256 andre ledd) og ved tilståelsesdom (§ 432 andre ledd).

101 Den alminnelige definisjonen av straff er «et onde som staten tilføyer en lovovertreder på grunn av lovovertrædelsen i den hensikt at det skal føles som et onde», jf. blant annet Rt- 1977-1207.

102 Alle krav som ikke er *straff* omfattes, med unntak av de som følger av § 2. Det kan også for eksempel være sivilrettslige krav om tilbakesøking eller utlevering, men også offentligrettslige krav om krav om rivning av ulovlig oppført bygg og krav om tilleggsatt eller avgift.

103 Det følger av Rt-1993-1494 at et forbehold om erstatning også omfatter krav om oppreisning – slik at det ikke kreves at dette er uttrykkelig nevnt i tiltalen for at den skal være i tråd med § 252 tredje ledd.

104 Jf. strpl. § 427 første ledd tredje setning.

105 Se også strpl. § 236 andre setning og siste setning.

106 Jf. Ot.prp. nr. 11 (2007-2008) s. 117 sp. 1

tiltalebeslutningen, slik at tiltalte får kjennskap til bakgrunnen og størrelsen.

Ordlyden krever imidlertid bare en angivelse av kravets størrelse «*så langt det er mulig*», slik at det ikke er en ubetinget plikt å angi kravets størrelse i tiltalebeslutningen. Det kan være omstendigheter som gjør at det ikke er mulig å konkretisere nærmere hvor stor erstatning som vil bli krevd.

Det er likevel klart at en manglende konkretisering av beløpets størrelse etter forholdene kan medføre at tiltalte ikke får forberedt sitt forsvar i tilstrekkelig grad. Fremkommer det først detaljert informasjon om dette under rettsaken, vil ikke tiltalte nødvendigvis ha mulighet til å imøtegå disse kravene. Derfor taler hensynet til tiltaltes forsvar for at det i størst mulig grad angis presist kravets størrelse. Imidlertid kan en også her se hen til at tiltalen blir utfylt av det andre materiale som ligger til grunn for tiltalen – disse dokumentene kan bidra til å klarlegge hva kravet bygger på og størrelsen på kravet. Forutsatt at disse kildene gir tiltale tilstrekkelig informasjon til at han får forberedt et forsvar og kan imøtegå kravet, kan det etter omstendighetene godtas at kravet ikke konkretiseres nærmere i tiltalen.

7. Avslutning

Kravene til tiltalebeslutningen skal sikre at tiltalte får tilstrekkelig informasjon om anklagene mot seg, og skal på mange måter forhindre en *Kafka - prosess*.

Hensynet til tiltaltes rettsikkerhet og hensynet til praktikabel straffeforfølgning er i stor grad styrende for hvilken informasjon tiltalen skal inneholde, og hvor konkret denne informasjonen må være. På den ene siden må tiltalte sikres en forsvarlig og rettferdig rettergang, men på den andre siden må det tas hensyn til at det i det praktiske liv både er en tids- og ressurs knapphet, slik at ikke alle saker kan behandles like grundig.

Kravene til tiltalebeslutningen skal i størst mulig grad sikre tiltalte informasjon både om grunnlaget for anklagene mot ham og annen informasjon som er viktig i hans forberedelse mot hovedforhandlingen. Reglene for tiltalebeslutningen må likevel ikke utformes så strengt at de stenger for en effektiv straffeforfølgning. Gjennomgangen av kravene til tiltalebeslutningen etter strpl. § 252 viser at bestemmelsen er fleksibel og ivaretar både hensyn til tiltaltes rettsikkerhet og hensynet til praktikabel straffeforfølgning.

8. Litteraturliste

Bøker

Andenæs, Johs. *Norsk Straffeprosess*. 4.utgave (Oslo 2009)

Bjerke, Hans Christian og Keiserud, Erik. *Kommentar til Straffeprosessloven*. Bind I og II. 3. utgave (Oslo 2009)

Artikler

Andenæs, Johs., «Tiltalebeslutning, forelegg og spørsmålsstilling etter den nye straffeprosesslov» *Lov og Rett* 1986 s. 408.

Frøberg Thomas, «Identitetsspørsmål i strafferetten og straffeprosessen» *Tidsskrift for rettsvitenskap* 2008 s. 466.

Kjelby, Gert Johan, «Forhandlinger og avtaler mellom påtalemyndigheten og siktede – straffeprosessuelle forlik?» *Kritisk Juss* 1996 s. 227-249.

Matningsdal, Magnus, «Medvirkning til straffbare handlinger», *Jussens Venner* nr. 06/ 2008 s. 357-383.

Matningsdal, Magnus, «Påtaleinstruksens rettslige karakter og virkning», *Nybrott og odling: Festskrift til Nils Nygard's*, s. 297-306.

Øyen, Ørnulf, «Fortsatt forbrytelse» *Jussens Venner* nr. 04/ 2005 s. 218-258.

Forarbeider

NUT - 1969: 3. Innstilling om rettergangsmåten i straffesaker fra Straffeprosesslovkomiteen (Komiteen til revisjon av straffeprosessloven).

Ot.prp. nr. 35 (1978-1979). Rettergangsmåten i straffesaker (straffesakloven).

NOU-2003:15. Fra bot til bedring. Et mer nyansert og effektivt sanksjonssystem med mindre bruk av straff.

Ot.prp. nr. 113 (2004-2005). Om lov om oppheving av løsgjengerloven og om endringer i straffeloven mv. (eget straffebud mot vold i egne relasjoner mv.).

Innst. O. nr. 72 (2004-2005). Innstilling fra Justiskomiteen om straff (straffeloven).

Ot.prp. nr. 11 (2007-2008). Om lov om endringer i straffeprosessloven mv. (styrket stilling for fornærmede og etterlatte).

Prop. 141 L (2009-2010). Endringer i Straffeprosessloven mv.

Forskrifter

Forskrift om ordningen av påtalemyndigheten (Påtaleinstruksen) FOR-1985-06-28-1679, i kraft 1986-01-01. Fastsatt ved kgl. res. 28. juni 1985 med hjemmel i lov 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker (Straffeprosessloven) § 62.

Forskrift om elektriske anlegg av 5. desember 1963 gitt med hjemmel i lov av 24. mai 1929 om tilsyn med elektriske anlegg.

Rundskriv

Riksadvokatens Rundskriv 5. april 1983 – Del II – nr.2/1983

Domsregister

Høyesterettsdommer:

Rt -1939 – 890

Rt -1940 - 25

Rt - 1980 -1263

Rt - 1983 - 558

Rt - 1984 - 1388

Rt - 1988 - 676

Rt - 1992 - 127

Rt - 1992 -445

Rt - 1993 - 1009

Rt- 1994 - 203

Rt - 1995 - 1491

Rt - 1997 - 1771

Rt - 1998 - 1416

Rt - 2001 - 38

Rt - 2008 - 118

Rt - 2009 -98

Lagmannsrettsdommer:

LH - 2010 - 690 (Hålogaland)

LA - 2010 - 110127 (Agder)

LB - 2001 - 3455 (Borgarting)

RG - 2005 - 551

Dommer fra Den Europeiske Menneskerettighetsdomstol:

Mattocca v. Italy, App. no. 23969/94

Kamasinski v. Austria, App. no. 9783/82

